

ESKIMOKULTUREN III

Af museumsinspektør, dr. scient. *Helge Larsen*

LANDJAGT OG FISKERI

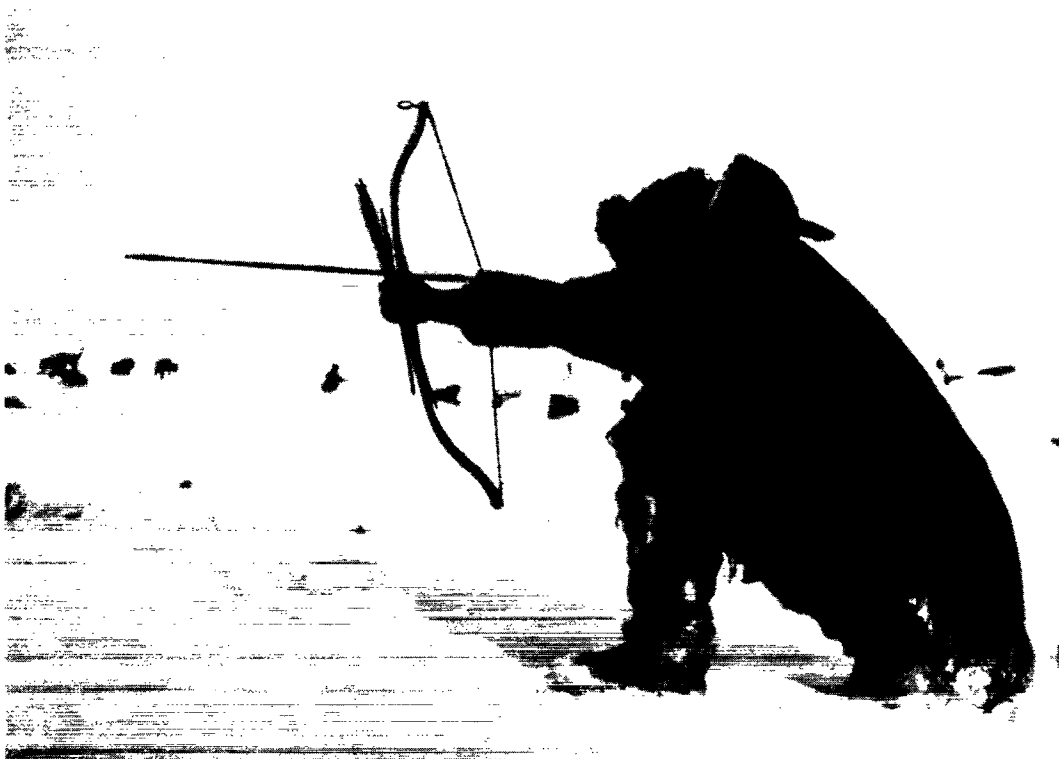
Når jeg så stærkt har fremhævet sødyrfangstens betydning for eskimoerne, er det, fordi det var den, der mere end noget andet gjorde det muligt for eskimoerne at bebo de arktiske kyster. Der er dog ingen eskimoer, der henter al deres føde fra havet; dels af nødvendighed, men også fordi eskimoerne som andre mennesker holder af variation, udnytter de alle de muligheder, deres land byder på. Der er da også, som jeg tidligere har nævnt, ét fangstdyr, der i betydning kan sidestilles med sælerne og hvalerne, og det er rensdyret. Ikke alene er det et eftertragtet fangstdyr, overalt hvor det forekommer, men rensdyrjagten er for centraleskimoerne og for de ganske vist få rene indlandseskimoer simpelthen en livsbetingelse. For disse er rensdyret, hvad sælen er for kysteskimoerne, og dette afspejles også tydeligt i deres kultur.

For nogle år siden tilbragte jeg en halv snes dage hos en lille gruppe eskimoer, der på den tid – det var i april måned – holdt til i et bjergpas i det indre af Alaska, hundreder af kilometer fra havet. For mig, der hidtil kun havde opholdt mig blandt kysteskimoer, var der noget fremmedartet over alt, hvad jeg så og oplevede hos disse Nunamiut, d. v. s. de der bor inde i landet. De talte det samme sprog og havde den samme slags redskaber som kysteskimoerne, og der er ingen tvivl om, at de er eskimoer, men der var særlig blandt mændene flere, hvis smalle, markerede ansigter og lange, senede skikkelser fik een til at tænke på europæere snarere end på mongoloider. De var klædt i renskind fra top til tå, deres boliger, kuppelformede telte, var dækket af renskind, og de sov på renskind, og indtil for få år siden havde de haft kajakker og umiakker, der var betrukket med afhåret renskind. De havde snesko, hvad man ellers sjældent træffer hos eskimoerne, og sneskoens fine fletværk var lavet af ganske tynde snore skåret ud af renskind. Rensdyrets lange, stærke rygsener blev brugt som sytråd og til snarer for ryper og små pattedyr, og af gevirets hårde ben blev der udskåret knivskafter, lystertænder, beslag til slæderne og mangfoldige andre ting. Og så må jeg ikke glemme at fortælle, at menuen hver dag lød på lækkert rensdyrkød, sommetider med fin, lyserød marv som dessert, og at alle store

knogler blev knust og kogt, og fedtet, der samlede sig på overfladen, blev skummet af og brugt i stedet for smør og tidligere tilligemed talg som brændstof i deres små belysningslamper. Når jeg hertil føjer, at de også fandt anvendelse for maven og andre dele af indvoldene, kan man vel næppe tænke sig en mere fuldstændig udnyttelse af et fangstdyr, og man kan også let forestille sig, hvad der ville ske, hvis de ikke har nok af dem. Og det var ikke få rensdyr, der gik med til at holde liv i de halvt hundrede mennesker og et lignende antal store slædehunde, der også udelukkende blev fodret med rensdyrkød.

Næsten hver morgen drog mændene afsted på jagt, og det var sjældent, de kom hjem, uden at de havde nedlagt mindst ét rensdyr. De havde da også anbragt deres lejr med henblik på jagten, for gennem passet måtte tusinder og atter tusinder af rensdyr på deres årlige vandring fra skoven nogle få kilometer syd for passet til den vidtstrakte, åbne tundra, der bredte sig nord for bjergkæden helt ud til polhavet. Når flokkene var nået igennem, ville eskimoerne bryde lejren ned og slå den op igen ude på tundraen. Her ville de så blive, indtil rensdyrene om efteråret søgte tilbage til skovegnenes læ; så gik turen tilbage til passet eller helt ned til skoven. Fandt rensdyrene af en eller anden grund på at benytte et andet pas, og det kan nemlig hændes, så måtte eskimoerne flytte derhen. Alene de to her nævnte faktorer, udnyttelsen af rensdyret og den omflyttende tilværelse, er nok til at vise, at det billede, vi havde dannet os af sælfangeren, ikke dækker hele eskimokulturen. Hertil kommer fangstmetoderne, af hvilke jeg skal nævne nogle af de vigtigste.

Idet jeg her ser bort fra riflen, der alle vegne har afløst de oprindelige fangstmetoder og -redskaber, er det bue og pil, der er hovedvåbnet ved rensdyrjagt, mens harpunen slet ikke anvendes. Buen er som regel af træ – i træfattige egne af hvalbarde eller rentak – og da træet som oftest er drivtræ, der ikke er elastisk, forsynede eskimoerne buens rygside med en tyk belægning af flettede senetråde, der gav den fornødne elasticitet. Buestrengen var også af senetråd. Pilene, der var forsynet med styrefjer i bagenden, havde træskafter og spidser af rentak eller sten eller begge dele. Den simpleste form for jagt bestod i, at eskimoerne sneg sig tæt nok ind på dyret, til at de kunne dræbe det med pileskud, og her var det en stor fordel, at rensdyret ikke ser særlig godt og tilmed er meget nysgerrigt. Større udbytte gav dog drivjagterne, hvori alle deltog. De foregik bestemte steder, nemlig i snævre bjergpas eller ved søer og floder. Her havde man før jagten opstillet en eller to lange rækker af ca. en meter høje stenvarder eller stokke med en græstørv på toppen og med 15-20 meters afstand mellem hver. Disse rækker strakte sig som fangarme flere kilometer ud i terrænet fra det sted, hvor jægerne befandt sig, og kunsten var at få drevet en flok indenfor rækkerne, som rensdyrene troede var mennesker, og derfor holdt sig i passende afstand fra. Drevet af de bagfra kommende hujende og viftende kvinder

Eskimo skyder med bue og pil.

Foto: 5. Thule Ekspedition

og børn, så de skræmte dyr ingen anden udvej end at løbe lige fremad mod stedet, hvor mændene lå på lur med deres buer og pile, eller de havnede i en sø eller flod, hvor jægerne lå med deres kajaker og dræbte de svømmende dyr med lanser. I Alaska førte rækkerne sommetider til en indhegning af granstammer eller pilegrene, udenfor hvilken jægerne havde taget opstilling med deres buer og pile, eller indhegningen kunne bestå af flere rækker af snarer, i hvilke rensdyrene blev fanget. I det hele taget anvendte Alaska-eskimoerne snarer og fælder i udstrakt grad, ikke alene til rensdyr, men også til elgsdyr, bjærgfår, jordegern, harer og ryper. Ræve og ulve, der udelukkende jagedes for pelsens skyld, blev for det meste fanget i fælder, af hvilke eskimoerne, særlig i Alaska, havde et stort antal forskellige og ofte meget sindrig udtænkte former. Uden iøvrigt at gå nærmere ind på fangstmetoder til landvildt, skal jeg blot nævne to raffinerede og alt andet end humane måder at fange ulve på. Den såkaldte ulvedræber består af en strimmel hvalbarde, der er tilspidset i begge ender, og som blev foldet sammen og frosset ind i et stykke spæk. Når ulven slugte

spækket, og det tøde op, foldede strimlen sig pludselig ud og sønderrev dyrets indvolde. Den anden, „den blodige kniv“, var, som navnet angiver, en kniv helt over-smurt med blod. Den blev anbragt i sneen, så kun det skarpe blad stak op. Tiltrukket af blodet begyndte ulven at slikke kniven og mærkede ikke, at dens tunge fik så dybe snit, at den forblødte ved det.

Af landfugle er det næsten kun ryer, der jages; derimod er der i arktiske egne, særlig om sommeren, et vældigt liv af søfugle, ænder, gæs, alke, måger osv., der alle jages. Jagten drives på flere forskellige måder, men jeg skal indskrænke mig til at omtale to af de mest karakteristiske våben. Det første er det tidligere nævnte fuglespyd, der anvendes fra kajak og næsten altid udslynges med kastetræ. Fuglespydet har enten fortil tre udstående spidser med modhager, eller det har en lang spids i forenden og de tre spidser strittende ud fra midten af skaftet. I begge tilfælde har fangeren en større chance for at ramme. Det andet våben er bolaen, som bl. a. også benyttes på den sydamerikanske pampas, hvor den af patagonierne bruges til jagt på strudse og lamaer. Eskimoernes bola er meget mindre og bruges til fugle, der i flok trækker lavt hen over land. Den består af 6-7 små kugler af rentak, ben eller hvalros-tand, hver forsynet med en snor af flettet senetråd. Snorene er bundet sammen i den anden ende, hvor der som regel er en slags håndgreb. Når bolaen slynges mod en flok lavt flyvende fugle, spredes kuglerne til alle sider, og det kan næsten ikke undgås, at en fugl bliver viklet ind i snorene og falder til jorden.

I eskimoernes kamp for føden spiller fiskeri overalt en rolle, nogensteder endog en meget betydelig, som f. eks. i sydvest Alaska, men ingen steder fortrænger fiskeriet sødyrfangsten som hovederhvervet. - Fiskeri på dybt vand med pilk eller net drives udelukkende i de to yderområder, Alaska og Grønland, hvor det især er torsk og helleflynder, der fiskes. I forbindelse med dybvandsfiskeriet skal jeg nævne to eksempler på eskimoernes vidunderlige evne til at udnytte, hvad naturen byder på; i dette tilfælde materiale til fiskesnøre. I Vestgrønland brugtes i gamle dage hvalbarde, der, skåret ud i ganske tynde strimler, blev bundet sammen til den ønskede længde, og den kunne være meget betydelig. Poul Egede målte engang en hellefiskesnøre ved Jakobshavn, - den var 28 m. Det andet eksempel er hentet fra Stillehavs-eskimoerne, der bl. a. brugte sammenbundne stykker tang til fiskesnøre, men de havde også tang, der kan blive 18 m lang. - Det meste fiskeri foregår ellers på lavt vand, og det er her især laks og ørred, det gælder. Det mest anvendte redskab hertil er en lyster med tre grene. Mange steder spærrede man laksen inde ved at bygge stendæmninger over lavvandede flodmundinger. Om vinteren fiskedes med lyster eller krog i et hul i isen.

Selvom eskimoerne først og fremmest er kødspisere, må man ikke undervurdere betydningen af det tilskud til kosten, som den ganske vist sparsomme, arktiske plante-verden yder. Ingen steder forsømmer den eskimoiske husmoder at samle de spiselige

Kobber-eskimo fisker polartorsk gennem et hul i havisen.

Foto: 5. Thule Ekspedition

bær, der gror på de lave vækster, og, ikke mindst i Alaska, samles desuden mange forskellige slags blade og rødder, der gemmes til vinteren i hele sælskind, som man har ladet spækket sidde på. Et yderligere tilskud af C-vitamin fik eskimoerne ved at spise rensdyrets let gærede og syrlige maveindhold, der i hvert fald tidligere overalt betragtedes som en stor delikatesse.

TILPASNING TIL KULDEN

Vi har i det foregående næsten udelukkende beskæftiget os med, hvad naturen yder, men den arktiske natur har også i høj grad negative sider, der stiller store krav til eskimoernes opfindsomhed. Jeg tænker her først og fremmest på kulden. For at leve i Arktis kræves en varm klædning, en lun bolig og brændsel til at opvarme den med. Lad os tage dragten først. Skind er det materiale, der naturligt kommer i betragtning, og intet folk har formået at udnytte skind mere hensigtsmæssigt end eskimoerne. Ta-

get som helhed er der heller ingen, der har så mange forskellige slags skind at vælge imellem, men dels er de ikke tilgængelige for dem alle, og dels er ikke alle slags skind lige velegnet. Sælsskind er stærkt og ret vandtæt, men ikke nær varmt nok om vinteren i de koldeste egne. Bjørneskind og moskusokseskind er stærkt og varmt, men tungt. Det ideelle dragtmateriale til de virkelig arktiske dele af eskimoområdet, d. v. s. Nord Alaska, Canada og det nordlige Grønland, er renskind. Det er varmt, fordi de enkelte hår er luftfyldte, - det er relativt stærkt, og det er let og blødt, når det vel at mærke er rigtigt tilberedt og passet, og den kunst forstår eskimokvinderne, eller i hvert fald de gode af dem. For den eskimoiske mand er det af underordnet betydning, om hans kone er dygtig til madlavning, for den består for det meste kun i kogning af kød, men det er lige så vigtigt for en familie, at konen er dygtig til at berede skind og sy, som at manden er en god fanger. Hvis hans dragt nemlig ikke er i orden, kan han ikke udholde kulden, og så hjælper hans dygtighed som fanger ikke meget. De dygtigste syersker og de varmeste og mest hensigtsmæssige dragter træffer vi hos Centraleskimoerne, og det er også hos dem, der stilles de største krav til dragten. Uden at kende noget til fysik, har eskimoerne opdaget, at luften er en dårlig varmeleder, og sørger derfor for at skaffe sig et isolerende luftlag. Det opnår de, ved at deres dragt ikke slutter tæt ind til kroppen og, når det bliver meget koldt, ved at tage en dragt udenpå. Inderdragten, der bruges alene om sommeren, har hårlaget ind mod kroppen, mens hårene vender udad på yderdragten. Mens vi altid sørger for at lukke vore klæder tæt til, når vi skal ud i kulden, med det resultat, at vi bliver våde af sved, hvis vi løber eller foretager os andre legemlige anstrengelser - og kommer til at fryse, når vi står stille, er eskimopelsen indrettet sådan, at den fugtige luft kan komme ud, og eskimoen bliver ikke svedt, når han må løbe efter en slæde eller et fangst dyr. For at holde den kolde luft ude er pelshættens kant hos nogle forsynet med en bræmme af ulve- eller jærvskind, og pelsens underkant er også somme tider forsynet med en skindbræmme eller lange skindfrynser. Iøvrigt er jo selve den ide at udstyre pelsen med en hætte genial, og hvormange tænker på, når de ifører sig deres anorak, at vi har taget både ideen og navnet fra eskimoerne? Udover pelsen består den eskimoiske dragt af bukser, der kan være ganske korte eller nå helt ned til anklerne, og støvler, der som regel består af to lag, af hvilke det inderste gør det ud for strømper. Mellem strømpen og støvlen er der under foden et lag hør, der både beskytter og varmer.

Kvindernes pels og hætte er hos de fleste eskimoer udvidet, så der er plads til et spædbarn. Her op ad moderens nøgne, varme ryg tilbringer eskimobørnene de første par år af deres liv. Pelsen er rummelig nok, til at de kan skubbes om til brystet, hvis de er sultne, og kun når de skal besørge et ærinde, bliver de lynsnart trukket ud i det fri.

*Rensdyr-eskimo piger fra Baker Lake,
den ene med almindelig inderpels af renskind, den anden i festdragt.*

Foto: 5. Thule Ekspedition

Stillehavs-eskimoernes og Aleuternes dragter adskiller sig på flere punkter fra de andre eskimoers. Pelsene, der er syet af søfugle- eller jordegernskind, er lange fodside kjortler uden hætte. I stedet bæres til tider en hat eller hue. Nogen steder bruger de hverken benklæder eller fodtøj, og selvom deres land ligger udenfor det arktiske område, må det alligevel være temmelig svalt. Bliver det alt for koldt, tænder de en lille stenlampe, som de skræver over, så varmen kan trænge op under kjortelen. Ifølge

myter skal den samme mærkelige metode have været anvendt af de nu forlængst uddøde Dorsetfolk i det østlige Canada.

Iøvrigt veksler dragterne både i snit og materiale fra sted til sted. Karakteristisk for de centraleskimoiske dragter er de lange snipper, der hænger ned fra pelsen bagpå og får dem til at minde om vore herrekjoler. De polareskimoiske kvinder i Thule er – set med vore øjne – de dyreste damer at klæde på, idet både deres pelse og bukser er af blå- og hvidræv. Det bøder dog noget på det, at de selv fanger rævene, og oven i købet nok til, at der også kan blive råd til en blårævepels til manden. Han flottes sig iøvrigt med bukser af isbjørneskind. I resten af Grønland er – eller rettere var – sælskind det almindeligste materiale til dragter, og da det, som jeg tidligere har nævnt, ikke er særlig varmt, bar man tidligere under pelsen en skjorte eller undertrøje af ederfugleskind.

Til slut skal jeg lige nævne et dragtstykke, der ikke skyldes tilpasning til kulden, men til sneen. Det er snebrillerne, der er en betingelse for at færdes ude i et snedækt landskab i forårets blændende solskin, hvis man vil undgå at blive sneblind. Snebriller er som regel af træ, men kan også være af ben eller skind, og de er gerne forsynet med en vandret slidse til at se ud igennem.